

DIKTATÚRÁK GOLGOTÁI – „malenkij robot”

A TÖRTÉNELEMTANÁROK EGYLETE TANÁRKÉPZÉSI PROGRAMJA AZ „ELHALLGATOTT TÖRTÉNELEM” MEGISMERTETÉSÉÉRT 2017. február 3–4., Pécs-Baranya

2017. február 3., péntek

A kétnapos program első napja bemutató órával kezdődött, melyet Németh Eszter tartott a pécsi Széchenyi István Gimnázium 10. A osztályos tanulóival. Láthattunk a diákok által készített prezentációt, túlélővel folytatott interjúrészletet, csoportmunkában folyó forráselemzést. A hallgatóság soraiban a tanárokon kívül jelen voltak olyan diákok is, akik az emlékével kapcsolatos iskolai projektekben már részt vettek és kíváncsiak voltak, miként szerepelnek a „kicsik”, azaz az alsóbb évfolyamosok. Szerencsére a terem 80 főt befogadó mérete mindezt lehetővé tette. A tanárok, miközben egy második emeleti terembe vonultak, láthatták azokat a tablókat, amelyet a diákok a malenkij robottal kapcsolatban készítettek. Itt került sor a hivatalos megnyitóra, melyet Baracs Nóra, a rendezvény szervezője és házigazdája tartott.

Az első előadást *Erőszak a 20. század nagy háborúiban* címmel Bihari Péter PhD, a Budapesti Fazekas Mihály Általános Iskola és Gimnázium tanára, több történelemtankönyv és az *1914 – A nagy háború száz éve* című könyv szerzője tartotta, aki a különbözőségek összehasonlításában kitért arra, hogy a civil lakosság mennyire eltérő mértékben vett részt a háborúban, milyen eltérő arányban vált a harci cselekmények áldozatává.

A *Malenkij robotra hurcoltak nyomában* című prezentációjában Matkovits Kretz Eleonóra, a Magyarországi Németek Pécs-Baranyai Nemzetiségi Köre elnöke beszámolt arról a négy zarándokútról, melyet az emlékév során szerveztek. Bejárták a Felvidék, Kárpátalja, Erdély területén túl a Donyeck-medencét is. A résztvevők közül sokan szüleik elbeszéléseinek helyszínét keresték fel. Az egyik út távoli szibériai tájakra vitt, ahol bár gyakran már csak romok, gondozatlan temetők őrzik a tábori élet fizikai emlékeit, de még jó szívvel emlékeznek arra, hogy ott voltak a magyarok, akik segítettek az építkezéseken.

Guzsvány Mihályné szemtanúként szólalt meg, mert családjá egyike volt annak a több száznak, akiknek nagyobbacska háza a jugoszláv határsávba esett, ezért a Hortobágyra telepítették őket. Elmondta, hogy családi kálváriájuk azzal kezdődött, hogy miután őt,

testvéreit és szüleit elvitték, a nagymama éjszaka utánuk ment, és az öröknek azt kiabálta, hogy ne vigyék el őket, ők ártatlanok, biztos félreértés történt, erre válaszul a nagymamát is felrakták a vonatra. És ehhez még internáló határozat sem kellett, nemhogy bírói ítélet. Irma néni elmesélte, hogy a kiszabadulásuk után is ki voltak tiltva a szülőhelyükről, és az ő „X”-es származását az iskolákban is nyilvántartották, így csak nehezen lett belőle tanító. Gyermekként való meghurcoltatásáért az államtól még nem kaptak kárpótlást.

A szünet után az ÁVH kényszermunkatáborairól dr. Gyarmati György DSC az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárának főigazgatója tartott előadást, amire egy doboznyi szakkönyvvel érkezett, nemcsak bemutatva, hanem értékelve is a témában megjelent publikációkat. Kitért arra, hogy a recski tábor szakmai kiállítását a Történeti Levéltár állította össze.

Mivel dr. Szakál Gyula PhD, a Széchenyi István Egyetem docense megbetegedett, nem tudott megjelenni, de elküldte előadását *A kapcsolati tőke szerepe és változásai a szovjet típusú diktatúrák időszakában* címmel.

Baracs Nóra nem a felolvasást választotta, hanem tartalmi összefoglalót adott, amiből a résztvevők megtudhatták, hogy a kapcsolati tőke központi eleme a bizalom, a társadalmi szerveződések erőssége és a segítségnyújtás különböző fajtái. Bízunk-e az államban, más szervezetekben. A társadalmi tőke Skandináviában, Svájcban és Tajvanon a legerősebb. Ahol gyenge a társadalmi bizalom, ott erős családok, rokoni összefonódások alakulnak ki, amire a gazdasági szerkezet is ráépül, ilyen a kínai és olasz maffia is. Magyarországon viszont az alacsony társadalmi tőke mellett gyenge nukleáris családok jelenlétét tapasztaljuk. Hazánkat a szolidaritás hiánya, a társadalmi kohézió elutasítása és a biztonságra való törekvés hiánya „majd az állam megold mindent” mentalitás jellemzi. Mi lehet ennek a történelmi oka? – tette fel a kérdést, és a második világháború után történetek elemzésével igyekezett megadni rá a választ.

A GULAG/GUPVI világ hiányzó ikonográfiája címen Jakab György, az EKE-OFI szakembere azt fejtegette, hogy míg 1956-nak a lyukas zászló, a holokausztnak az auschwitz tábort bejárathoz futó sínek az általánosan elfogadott ikonjai, a szovjet lágervilággal kapcsolatban nincs közmegegyezés abban, mi lehetne a megfelelő szimbólum. Kitért a börtöntetoválások néhány szimbólumára. Első megállapítását részben cáfolták azok a diákfestmények, amelyek a tanterem falait díszítették.

A tucatnyi – malenkij robotos rajzverseny kiírására készült – alkotás visszatérő motívuma a szögesdrót mellett négy cölöpön álló, rogyadozó őrtorony.

– Apám Szolyván raboskodott – mondhatta el magáról Somogyi Szabolcs. Édesapját nem hívták be katonának, mert vasutasként mentességet élvezett, mégis hadifogoly lett. Csapnál szolgált, mikor utolérte a szovjet ukáz, hogy jelentkeznie kell Munkácson, a városparancsnokságon. Innen a téli hidegben gyalogmenetben küldték át őket Szolyvára, ahol rabok ezrei zsúfolódtak össze, több napig a szabadban kellett éjszakázniuk is. Enni alig kaptak, nem vitték ki őket munkára, csak várakoztak, közben megtudták, hogy Kárpátalja új neve már *Zakarpatszka*, azaz a Szovjetunióhoz kerültek. Sok társa lelte a halálát Szolyván, többeket agyonlőttek az örök, mire továbbvitték az életben maradtakat a Kárpátokon túlra, egy újabb gyűjtőtáborba. Onnan ő csontsoványan, betegen, de hazatért. Egy barátja a hátán hozta, mivel jártányi ereje sem volt már. Nyugdíjazásakor ezeket a hónapokat úgy számolták, mint hadifogságban töltötteket, és megkapta érte a szokásos kárpótlást is. Beszámolója közben körbeadott néhány családi fotót illetve iratot is Somogyi Mihályról és egy általuk befogadott lengyel menekült családról.

A *GULAG/GUPVI világ a forrásközpontú történelemoktatásban* címmel tartott prezentációt Farkas Judit mestertanár, a SZTE Gyakorló Gimnázium és Általános Iskola vezetőtanára. Kivetítette, hogy az általános és középiskolai tankönyvek mit mutatnak be a témáról. Néhány sorral, illetve egy-egy bekezdéssel találkozhatunk, de visszaemlékezések és fotók nem teszik szemléletesebbé a könyveket. Hangsúlyozta, hogy a malenkij robot témájának tanításához elengedhetetlen volna a fogalom árnyalt, mégis a diákok számára befogadható definiálása, valamint a témához kapcsolódó források (szöveg, kép) szerepeltetése a tankönyvben, továbbá egy tematikus térképpel is bővíteni kellene az atlaszt.

A megvalósított projektek adták a díszletet, illetve a bemutató órán is találkozhattak már a résztvevők a malenkij robot témaköréhez készített diákmunkákkal – mondta Baracs Nóra, a pécsi Széchenyi István Gimnázium innovátor mestertanára. A legjobb tervet benyújtó diákok lehetőséget kaptak arra, hogy festővászonra, akvarellal is dolgozzanak. Az elkészült tablókat az iskola falán helyezték el. Népszerű volt a prezentációkészítő verseny is az iskolában. Néhány diák vállalta, hogy interjút készít. Ők kisfilmet forgattak olyan személyekkel, akik vagy személyesen voltak érintettek, vagy rokonaik voltak elszenvedői a malenkij robotnak. A magyar szakos kollégák szövegértési feladatokat dolgoztak ki a témában, így már a 9. és 10. osztályos irodalomórákon is lehetőség volt arra, hogy a diákok megismerjék a történelem e nehéz korszakát. Az 5 roll-up már nem diákmunka a teremben, hanem az előadó és rajzszakos kollégájának közös alkotása.

Ezt követően került sor a hozzászólásokra és kérdésekre, a válaszok zömét Gyarmati tanár úr vállalta magára.

A képzés az eredeti időponthoz képest kicsit csúszott, így csak néhányan vállalkoztak a sétára és a pécsi emlékhely megtekintésére. A Lakits laktanyát, ahol a gyűjtőtábor volt, már lebontották, a lágervonat is továbbgördült, a szobrot pedig még nem állította fel a város önkormányzata, így a Lenau-ház udvarán álló szobrot nézték meg, ami a németek 18. századi betelepítésének állít emléket.

Február 4., szombat

Autóbusszal mentünk ki a belvárosból Patacsra, ami már évtizedek óta Pécshez tartozik. Pécsiek kevesen csatlakoztak, ami a körülmények ismeretében teljesen érhető. Kovács Béla szülőháza alkalmatlan volt emlékbeszéd megtartására. Nagyon méltatlan az országhoz, hogy annak politikusnak a szülőháza, akihez a kommunizmus áldozatainak emléknapja kötődik, ennyire elhanyagolt legyen. Nemcsak a málló vakolat, a leszakadt redőnyök, hanem a méteres gaz, a tavaly óta ott rohadó koszorú látványa is felháborodást keltett. Jobb lehetőség híján a kerítésoszlopra akasztottuk koszorúnkat. Ezt követően a belvárosba, a Néprajzi Múzeumba mentünk.

Az Idegen ég alatt – Oroszöldön meggyötörve című kiállítás megtekintésére sokan érkeztek, olyanok is, akik pénteken még nem értek rá; negyvenen lehattunk ott. Mivel a tárlatvezetésre várni kellett, önállóan néztük meg a Janus Pannonius Múzeum Néprajzi Osztályán az időszaki kiállítást. A tablókön egyszerre láttuk az elhurcolás időszakában készült fotókat és azokat, amelyek az elmúlt években készültek, amikor interjút készítettek az érintettekkel. Az Oroszországból hazahozott kevés tárgy között találkozhattunk konzervdobozból készült csajkával és pohárral, szépen illesztett ládával, kabátkával. A kiállítás kurátora, Walterné Müller Judit, a Janus Pannonius Múzeum igazgatóhelyettese ismertette az interjúkészítés nehézségeit. Mivel tudott svábul, így interjúalanyai könnyebben elfogadták és beszéltek azokról a tapasztalatokról, amelyekről legtöbbször saját családjuk sem tudott.

11 óra után indultunk Pécsvárad felé busszal azokba a baranyai falvakba, ahonnan sok embert hurcoltak el malenkij robotra. Eljöttek velünk azok a pécsi diákok is, akik bejáróként segítettek kapcsolatba kerülni a környék falvainak lakóival. Útközben a helytörténeti vonatkozások ismertetésére, helyi kiadású könyvek körbeadására került sor.

Elsőként Mecseknádasdon, azaz Bischofnadaschon álltunk meg a Német Tájház előtt. Szakszerű tárlatvezetést kaptunk a gyertyaöntéshez, mézeskalács-készítéshez svábok által

használt tárgyakról, majd megkóstolhattuk a rétest. Ha svábok, akkor grízes-meggyes a rétes, de kaptunk túrósat is, közben a falu sorsával ismerkedtünk. Koszorúzni itt nem lehetett, mert még csak az emlékpark kialakításának földmunkáinál tartanak.

Ófalun is felsétáltunk a tájházhoz, ahol a bölcsőtől kezdve a cserépedényeken át többek közt a faesztergályozás szerszámain és késztermékeit is megnézhattük. A templom mellett megtaláltuk Dechant Antal decemberben átadott faszobrát, és elhelyeztük koszorúnkat, majd a csoportot a polgármesterasszony, Bechl Erzsébet látta vendégül. Liszka ismertette, hogy milyen nehézségei és örömei vannak egy 95%-ban németek által lakott falunak. Iskolájukba a szomszédos faluból is áthozzák iskolabusszal a gyerekeket. Sajnos kevés a fiatal, mert nyelvtudásuknak köszönhetően könnyen találnak munkát Németországban.

Az eredeti útvonaltervünket le kellett rövidíteni, hogy időben átérjünk Máriakéméndre, ahol Schweiber Róbert várt bennünket. A falu szélén álló kettős kopjafa őrzi az elhurcoltak emlékét, az alig 300 lelkes faluból 80 főét. Talán tavasszal már a hivatalos átadóünnepségre is sor kerülhet... Koszorúnkat itt csak a kopjafa tetején tudtuk elhelyezni.

Mivel többeknek Pécsről indult a busza, időben az állomásra kellett érni, ezért Babarc emléktábláját is csak képről tudtuk megmutatni. Palkonyán át vezetett az út Pécsre, majd a busz visszatért azokért, akik a vacsoráig kitartottak. Sváb rétesel fejeztük be az utat, ezúttal meggyes-mákossal.

Baracs Nóra